

2014

Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму

Департамент фінансових розслідувань
Державна служба фінансового моніторингу України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ	3
МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ	4
ОБ’ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ	4
ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
ДОСЛІДЖЕНІСТЬ ТЕМАТИКИ	5
РОЗДІЛ 1. РИЗИК ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ 7	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	7
ПЕРЕДУМОВИ.....	7
РІВЕНЬ ЗАГРОЗИ	8
ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗИ	9
ВРАЗЛИВІСТЬ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ	10
ВІДМІННІСТЬ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ВІД ВІДМИВАННЯ КОШТІВ	12
ПРЯМА ПІДТРИМКА ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ.....	13
МІЖНАРОДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	16
РОЗДІЛ 2. СПОСОБИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ	24
ТИПОВІ СХЕМИ, ПОВ’ЯЗАНІ З ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ	24
НЕСАНКЦІОНОВАНЕ СПИСАННЯ	25
ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ І СЕПАРАТИЗМУ ...	26
ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	29
БАНКІВСЬКІ ПЕРЕКАЗИ ТА ПЕРЕКАЗИ З-ЗА КОРДОНУ	31
НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	33
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ	35
КРИТЕРІЇ ВИЯВЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ.....	35
ЗАХОДИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ.....	36
МІЖВІДОМЧА СПІВПРАЦЯ.....	39
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	40
ПУБЛІЧНІ МЕХАНІЗМИ	41
ВИСНОВКИ	42

ВСТУП

На сьогодні, проблема забезпечення миру та міжнародної безпеки є чи не найактуальнішою для кожної держави світу. Міжнародний тероризм порушує гармонійний розвиток країн світу, а також міжнародний мир та безпеку. У таких умовах боротьба з тероризмом стала одним з пріоритетних напрямів діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх фінансуванням і вимагає вжити жорстких заходів по контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій повинна бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів. Адже, саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення та інші необхідні витрати, а його припинення служило б найкращою зброєю в боротьбі з тероризмом.

Розширення сфери фінансового контролю, за умов активно розгорнутої боротьби з тероризмом та сепаратизмом, визначає місце України та характерні особливості у діяльності певних державних органів щодо вирішення цих завдань. Напрацювання методик виявлення фінансування тероризму та сепаратизму, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність терористичних та сепаратистських організацій.

Боротьба з фінансуванням тероризму та сепаратизму має передбачати комплекс заходів організаційно-правового, економічного та політичного характеру в міжнародному та внутрішньодержавному просторі, що здійснюються всіма учасниками цього процесу з метою недопущення здійснення терористичних актів та посягання на територіальну цілісність держави.

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження обумовлюється різким збільшенням загрози фінансування тероризму та сепаратизму в Україні та кількості злочинів, передбачених Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму 2000 року. Переважна більшість яких вчиняється громадянами України, Російської Федерації та юридичними особами, які зареєстровані та/або знаходяться на її території. З березня 2014 року на території України незаконно діють терористичні організації «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

Нові виклики, що спричинені загрозою фінансування тероризму та сепаратизму в Україні вимагають впровадження якісно нових методів виявлення, попередження та протидії зазначеній діяльності. Типологічне узагальнення схем фінансування тероризму та сепаратизму допоможе

учасникам національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму перерозподілити наявні ресурси з метою ефективної протидії виявленим загрозам та нівелюванню існуючої вразливості.

Проведення цього дослідження стане підґрунтям виконання Україною першої Рекомендації FATF щодо оцінки ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, що ще раз підкреслює його актуальність.

Мета дослідження

На час проведення цього дослідження загроза тероризму та сепаратизму в Україні переросла у пряме військове протистояння, що виходить за рамки цього дослідження.

Розвиток подій у регіонах, що потерпали від дій терористичних угруповань, показав схожість їх сценаріїв. Попереднє розхитування ситуації найчастіше передбачає участь місцевого населення, яке шляхом введення в оману, погроз та нав'язування псевдо патріотичних ідеалів, було використано у проведенні актів громадської непокори та інших дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, проведення терористичних актів, участі у незаконних збройних формуваннях.

Організація зазначених дій потребує, зокрема, фінансового забезпечення на місцях проведення. Мова йде про діяльність іноземних диверсійних груп, місцевих проросійсько-налаштованих активістів та рухів, а також заходів щодо фінансування їх діяльності.

Якщо робота із виявлення та попередження діяльності таких осіб та їх угруповань відноситься до компетенції розвідувальних органів то задача щодо виявлення та блокування системи фінансування такої діяльності покладена на систему фінансового моніторингу.

Мета дослідження полягає у встановленні та узагальненні типових методів, способів, фінансових інструментів та схем фінансування тероризму та сепаратизму при існуючому рівні загрози, визначені можливих шляхів удосконалення системи протидії фінансуванню тероризму з метою упередження реалізації таких загроз.

Об'єкт та предмет дослідження

Забезпечення діяльності терористів та сепаратистів може здійснюватися наступними основними методами:

шляхом прямого матеріального та грошового забезпечення, у тому числі готівкою;

шляхом фінансового забезпечення діяльності із використанням посередників, у тому числі учасників фінансової системи.

Об'єкт дослідження – схеми фінансового забезпечення терористичної та сепаратистської діяльності із використанням засобів та учасників фінансової системи.

Предмет дослідження – основні загрози та вразливості, що сприяють поширенню таких злочинів.

Основні завдання дослідження

Дане типологічне дослідження є складовою Національної оцінки ризиків, основне завдання якої є виявлення загроз та вразливостей, оцінки ризику та його нівелювання.

Основними завданнями, які мають бути досягнуті в межах даного типологічного дослідження, є:

- визначення вразливостей фінансової системи, які можуть бути використані для фінансування тероризму та сепаратизму;
- оцінка імовірності реалізації загроз фінансування терористичної та сепаратистської діяльності виходячи з існуючих вразливостей фінансової системи;
- визначення можливих заходів щодо мінімізації або подолання негативного впливу визначених загроз, усунення або зменшення вразливості.

Зазначені питання є взаємозалежними та не можуть розглядатися окремо один від одного. Відповіді на ці питання, поєднані в одному аналітичному висновку нададуть можливість висвітлити слабкі місця, наприклад, як і де фінансовий сектор підпадає під загрозу бути використаним з метою фінансування тероризму та сепаратизму як на прикладі окремих організацій так і на галузевому рівні. Також це надасть можливість навести типологічні приклади, визначити існуючі тренди та індикатори виявлення («red flags»).

Також, завдання даного типологічного дослідження полягає у створенні аналітичної бази для прийняття майбутніх рішень щодо відповідних контрзаходів на національному рівні та пропозицій щодо їх підтримки міжнародною спільнотою.

Слід зазначити, що дане типологічне дослідження не ставить завдання щодо визначення причин та обставин за яких терористичні об'єднання та сепаратистські рухи активізують свою діяльність на території України та, відповідно, використовують її фінансову систему.

Дослідженість тематики

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) як міжурядовий орган, створений в 1989 році, також активно досліджує питання фінансування тероризму. FATF встановлює стандарти та сприяє ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів по боротьбі з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та інших загроз для цілісності міжнародної фінансової системи. У співпраці з іншими міжнародними партнерами, FATF веде роботу з виявлення уразливості на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від зловживань.

Дослідження питання фінансування тероризму було висвітлено у наступних міжнародних типологічних звітах FATF та її регіональних підрозділів:

- Ризик фінансування тероризму з використанням неприбуткових організацій (2014 рік);
- Фінансування тероризму у Західній Африці (2013 рік);
- Типологічне дослідження FATF щодо фінансування тероризму (2008 рік).

Зі сторони Держфінмоніторингу типологічне дослідження буде базуватись на інформації, що була передана у складі узагальнених та додаткових узагальнених матеріалах з можливими ознаками фінансування тероризму та сепаратизму.

Також, у цьому дослідженні використана загальнодержавна інформація з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення та інформація правоохоронних органів щодо реальних розслідувань, які проводяться правоохоронними органами в поточному періоді. Крім того, інформація, що отримана від фінансового сектору, також слугуватиме одним із джерел даних, що надасть можливість встановити основні види фінансових інструментів, які використовуються у схемах фінансування тероризму та сепаратизму.

РОЗДІЛ 1. Ризик фінансування тероризму та сепаратизму

Загальна характеристика

Ризик фінансування тероризму та сепаратизму слід розглядати як похідну від *загрози* терористичної діяльності або сепаратизму та *вразливості* фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності.

Відповідно до керівництва FATF «Національна оцінка ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму», загроза – це особа або група осіб, об'єкт або діяльність, які можуть потенційно завдати шкоди, наприклад, державі, суспільству, економіці і т.д. У контексті фінансування тероризму чи сепаратизму це поняття включає злочинців, терористичні групи та підтримуючих їх осіб, їх кошти, а також минулу, теперішню та майбутню діяльність з фінансування тероризму чи сепаратизму.

Поняття «вразливість», в тому сенсі, в якому воно використовується при проведенні оцінки ризиків, включає в себе ті області, в яких загроза може реалізуватися, або те що може підтримувати або сприяти її реалізації.

Загроза терористичної діяльності або сепаратизму, в залежності від передумов її виникнення, може бути як внутрішньою так і зовнішньою. Як вже було зазначено, Україна раніше не потерпала від такої діяльності, також не було помічено присутності на її території активних формувань міжнародних терористичних угруповань. Крім того, за відсутності радикальних настроїв у суспільстві, настання високого рівня ризику терористичної діяльності або сепаратизму було малоімовірним.

З іншого боку, вразливість фінансової системи, в тому числі можливість бути використаною з метою фінансування терористичної діяльності або сепаратизму, існує незалежно від рівня загрози такої діяльності. Це може включати особливості окремого регіону, сектора, фінансового продукту або виду послуг, які роблять їх привабливими для фінансування незаконної діяльності.

Передумови

Відповідно до останньої оцінки режиму боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, що проводилась експертами комітету Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів, хоча правоохоронні органи іноді визначали деякі злочини як терористичні акти.

Аналіз кримінальних справ, які було розслідувано показував, що вони не мали причетності до терористичної діяльності і не було виявлено ніяких ознак участі фізичних чи юридичних осіб в Україні або за кордоном з метою фінансування тероризму.

Так, зокрема, аналіз кримінальних справ, які розслідувалися слідчими органами СБ України, пов'язаних зі скоєнням терористичного акту давав підстави стверджувати, що вказані злочини вчинені здебільше з хуліганських

мотивів або з метою перерозподілу власності та не пов'язані з організованою терористичною діяльністю. Крім того, підрозділами СБ України не було виявлено жодного факту використання фізичних та юридичних осіб України на території держави та за її межами у спробах діяльності, пов'язаної з фінансуванням тероризму.

За наявною в Службі безпеки України інформацією на території України не було структурних ланок міжнародних терористичних та релігійно-екстремістських організацій, не було виявлено жодного члена цих угруповань. Україна не зазнавала терористичних атак з їх боку і до останнього часу були відсутні передумови до виникнення терористичних проявів.

Однак, ситуація кардинально змінилася на початку 2014 року.

Характер розвитку подій, особливо на перших етапах ескалації терористичної загрози та загрози сепаратизму в Україні, беззаперечно свідчить про використання фінансової системи з метою інтеграції та переадресації фінансових потоків, що спрямовуються на підтримку такої злочинної діяльності.

В той час, коли високий рівень загрози терористичної та сепаратистської діяльності в Україні є безумовним фактом, загальний рівень вразливості та слабкі місця системи протидії фінансуванню такої діяльності мають бути встановлені з метою наступної розробки та імплементації контрзаходів.

Рівень загрози

Як вже було зазначено, на сьогодні, високий рівень загрози терористичної та сепаратистської діяльності (а отже і фінансування такої діяльності) в Україні є безумовним фактом, що трансформувався у загрозу прямого військового вторгнення. Це найтяжче усвідомлювати, оскільки до недавнього часу Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів та аналіз кримінальних справ, які було розслідувано правоохоронними органами показував, що вони не мали причетності до терористичної діяльності і не було виявлено ніяких ознак участі фізичних чи юридичних осіб в Україні або за кордоном з метою фінансування тероризму.

Також, це підтверджувалось і статистикою по переданих узагальнених матеріалах, щодо підозр у фінансуванні тероризму. Так, у 2013 році Держфінмоніторинг підготував та направив для розгляду до правоохоронних органів всього 4 узагальнені матеріали зазначеної категорії.

У переданих до правоохоронних органів матеріалах містилась інформація щодо повідомлень про фінансові операції, які стосувались внесення готівкових коштів, переказу коштів, спроби видачі кредиту, сплати внеску у фонди фінансування будівництва та сплати за товари подвійного призначення.

Протягом 9 місяців 2014 року Держфінмоніторинг підготував та направив для розгляду до правоохоронних органів 61 узагальнений та додатковий узагальнений матеріал, пов'язаних з фінансуванням тероризму та сепаратизму. Тобто майже в 17 разів більше ніж за весь 2013 рік. Це ще раз підтверджує зростання рівня таких загроз.

Передані узагальнені матеріали стосувались:

- діяльності благодійних організацій через які здійснювалась фінансування організацій, пов'язаних з тероризмом та сепаратизмом;
- громадських організацій та публічних осіб, що підтримують проросійські настрої;
- фінансування баз спортивного клубу, що використовувались для підготовки бійців з метою їх участі у масових заворушеннях шляхом здійснення переказів через українську міжнародну систему грошових коштів.

Зростання рівня загроз фінансування тероризму та сепаратизму також підтверджується показниками з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення. Так, протягом 2013 року не було зареєстровано злочинів щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 ККУ та лише один випадок фінансування тероризму (ст. 258-5 ККУ). В той же час, за 9 місяців 2014 року вже було зареєстровано 258 злочинів щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканість України та 36 фактів фінансування тероризму.

Джерела загрози

Джерела терористичної загрози та загрози сепаратизму полягають у економічних, соціально-політичних, національно-етнічних, релігійних та деяких інших процесах, що мають місце в Україні. Окреме місце посідає геополітичний фактор, як основний каталізатор зовнішньої загрози.

У ситуації, що склалася, фактор зовнішнього втручання є безумовно визначальним. Усі внутрішні точки напруженості у суспільстві були лише вдало використані з метою ескалації конфлікту.

Однак, аналіз самої терористичної загрози та загрози сепаратизму не є метою даного дослідження. Прагнучи висвітлити питання загрози саме фінансування тероризму та сепаратизму, в цьому дослідженні будуть розглянуті питання вразливості фінансової системи, що можуть бути використані терористичними та сепаратистськими організаціями.

Основна складність у виявленні джерел фінансування терористичної та сепаратистської діяльності та, відповідно, його попередженні, полягає у тому, що таке фінансування може відбуватися із легальних джерел, суми переказів бути незначними, а самі фінансові операції не відрізнятись від тисячі інших.

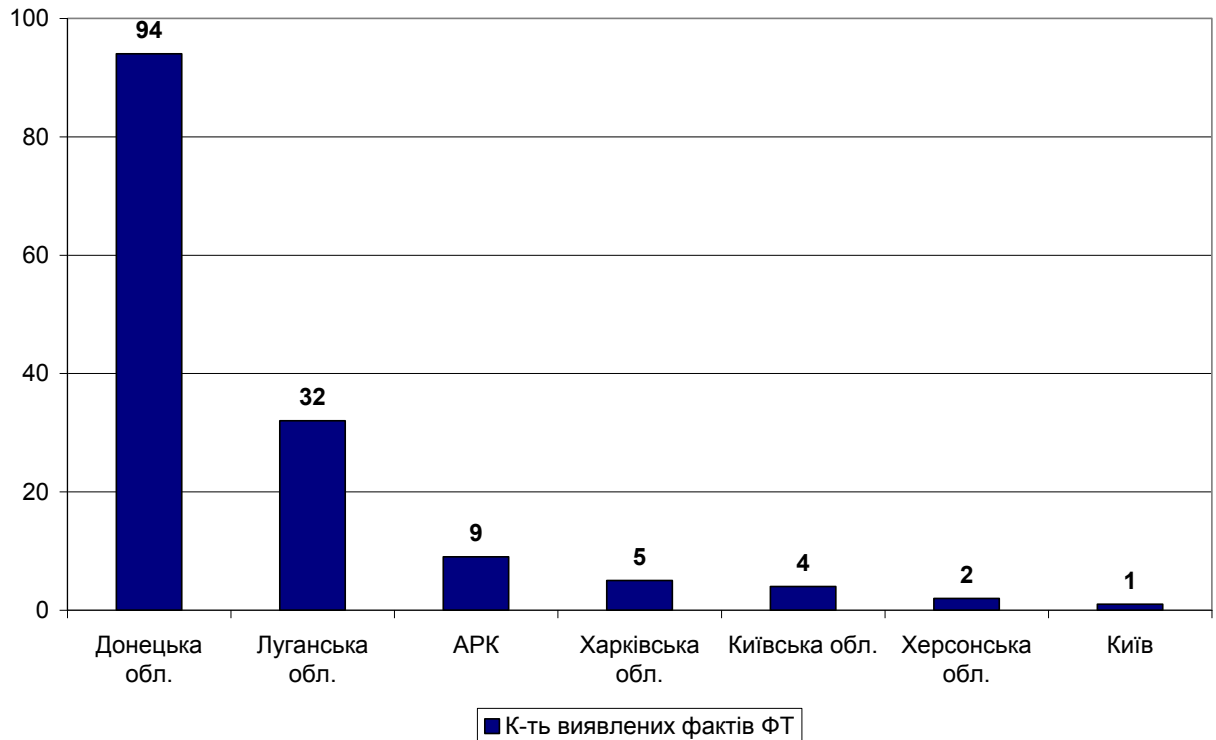
Розслідування терористичних актів, які мали місце в США у вересні 2001 року, показало, що система протидії фінансування терористичної діяльності не була зламана, скоріше вона не була спроектована таким чином, щоб виявляти такі «звичайні» транзакції.

Джерело загрози полягає у звичайності фінансових операцій, відсутності характерних ознак їх виявлення, розгалуженості фінансових інститутів, мобільності переказів та глибокому рівні проникнення фінансових послуг для всіх верств населення (простоти використання фінансових послуг).

Щодо джерел фінансування тероризму та сепаратизму, слід відмітити, що на сьогоднішній день недостатньо статистичних даних, на підставі яких можна

зробити висновок щодо всіх джерел їх фінансування.

Також, за отриманими від банків повідомленнями найбільша кількість фактів, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму, виявлялась у південно-східних областях України. Детальний розподіл, виявлених фактів наведено на мал. 1.

Мал. 1. Кількість виявлених банківськими установами фактів, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму.

Вразливість фінансового сектору

Система протидії фінансуванню тероризму та сепаратистської діяльності в Україні побудована відповідно до міжнародних стандартів в цій сфері (FATF), що підтверджується оцінкою Комітету Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).

Тим не менш, жодна фінансова система не може бути на повністю захищеною від можливості її використання з метою фінансування тероризму та сепаратистської діяльності.

Серед мільйонів фінансових операцій та сотні фінансових інструментів ті, що проводяться та використовуються із метою фінансування тероризму та сепаратистської діяльності, мають викривлену сутність, при цьому не змінюють свою форму, характерні ознаки та властивості.

Мова йде про те, що починаючи з якогось моменту часу, звичайні фінансові операції можуть нести приховане призначення, при цьому наявні їх характеристики не змінюються, а отже існуючі механізми протидії опиняються не дієвими.

Слід зазначити, що це не означає недосконалість механізмів протидії. Існує певний *об'єктивний рівень вразливості* будь-якої фінансової системи, обумовлений, в першу чергу, соціальним фактором.

Розглядаючи фінансову систему як сукупність учасників та взаємовідносин між ними, система протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму передбачає, в першу чергу, такі механізми протидії як ідентифікація фінансовими посередниками осіб (клієнтів), що звертаються за фінансовими послугами, та вивчення фінансових операцій, що проводяться такими особами, з метою виявлення тих, що можуть мати відношення до фінансування тероризму та сепаратизму.

Фінансові операції, які відповідно до законодавства не підпадають під вимоги ідентифікації їх ініціатора, можуть бути використані із метою фінансування тероризму та сепаратизму. В Україні в зазначеній зоні ризику є фінансові операції, що проводяться за допомогою платіжних систем, у тому числі з електронними грошима на суму що не перевищує 10 000 гривень, або суму в іноземній валюті, що в еквіваленті не перевищує 10 000 гривень.

Новітні інформаційні технології дозволяють швидко здійснювати вищезазначені фінансові операції без безпосереднього контакту ініціатора переказу із суб'єктом первинного фінансового моніторингу. Теоретично кіберпростір не має обмежень, тож, за наявності технічної можливості, існує вірогідність створення зловмисниками великої кількості віртуальних учасників (електронних гаманців, віртуальних засобів платежу тощо) з метою переказу коштів. Законодавчі обмеження, звісно, не дозволяють використати такий канал переказу коштів для переміщення дійсно значних сум, проте він з успіхом може бути використаним з метою надання адресної допомоги.

Так, правоохоронними органами визначено відсутність контролю за здійсненням електронних переказів з використанням вітчизняних та іноземних платіжних систем, як основну вразливість фінансової системи, яка може бути використана для фінансування тероризму та сепаратизму.

Приклад 1

У процесі здійснення моніторингу фінансових операцій клієнтів, які здійснювали разові перекази коштів на рахунки фізичних осіб, причетних до участі у фінансуванні сепаратизму, одним із банків було виявлено інформацію, в якій зазначається про те, що для допомоги «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» не слід використовувати для переказу коштів платіжні картки цього банку, а краще використовувати платіжні системи Webmoney, Yandex гроші, Qiwi.

Крім того, навіть ті фінансові операції, що передбачають заходи обачливості з боку фінансових посередників, як вже було зазначено, можуть бути завуальованим фінансуванням тероризму та сепаратизму, хоча й не матимуть характерних ознак виявлення.

Приклад 2

У результаті моніторингу операцій клієнтів одного із банків були виявлені перерахування коштів з поточних рахунків з використанням спеціальних платіжних засобів (рахунки були відкриті в Донецькому регіоні) на рахунок контрагента – фізичної особи в іншому банку. Суми платежів клієнтів були різними (від 20 до 250 грн.), і не мали регулярного характеру (джерела походження коштів на рахунках клієнтів банку, які ініціювали перекази коштів, – в основному цільові зарахування: заробітна плата, пенсія). Основні перерахування здійснювались з призначенням «приватний переказ», але були виявлені і операції перерахування коштів з призначенням «допомога», «на ліки». У результаті проведеного подальшого аналізу було з'ясовано, що особа, на рахунок якої перераховувалися кошти, є учасником «Донецької народної республіки».

Також, схеми фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути здійснені шляхом проведення фінансових операцій через різні банківські установи, що ускладнює їх виявлення.

Таким чином, існуючі об'єктивні вразливості фінансової системи помножені на масштаби їх використання можуть становити досить високий ризик фінансування тероризму та сепаратизму, але лише за умови коли загроза з боку терористичних організацій та сепаратистських рухів набуває масштабів стихійності.

Відмінність фінансування тероризму від відмивання коштів

Як було сказано вище, терористам потрібні кошти, на які вони закупають зброю, обладнання, матеріальне забезпечення й послуги. Кошти можуть надходити до них від держави (тероризм, що спонсується державою) або із приватних джерел (від окремих осіб, компаній, благодійних й інших неурядових організацій) – часто у формі дрібних, але численних пожертвувань.

Гроші, що надходять до терористів, можуть мати легальне або кримінальне походження. За даними дослідницької організації **Council on Foreign Relations**, основна проблема у виявленні фінансування тероризму полягає у тому, що до 70% усіх коштів терористи одержують з легальних джерел (хоча для одержання коштів вони активно використовують і незаконні джерела: контрабанда, рекет, торгівля наркотиками, зброєю й ін.). Однак велику частину коштів терористи, одержують від бізнесу, благодійних фондів і приватних спонсорів, що найчастіше не знають, на яку мету витрачаються надані ними кошти.

У той час коли легалізація передбачає управління коштами, що були отримані внаслідок предикатного злочину, фінансування тероризму, що само по собі вже є злочином, спонсує скоєння ще більш тяжкого злочину у майбутньому.

Також, різниться мета слідства, яке у випадку легалізації спрямоване на встановлення факту злочину і, відповідно, проводиться правоохоронними органами проти випадків із фінансуванням тероризму, де слідство спрямовано

на попередження ще більш тяжкого злочину, та проводиться вже розвідувальними органами.

Способи розслідування злочинів, пов'язаних з «відмиванням» нелегальних доходів і фінансуванням тероризму, схожі тим, що в обох випадках необхідно збирати інформацію про фінансові операції. Ця інформація може міститись у фінансових звітах, що надходять з внутрішніх або міжнародних джерел, а також у твердженнях свідків.

Однак, існують і відмінності. При розслідуванні злочинів, пов'язаних з «відмиванням» нелегальних доходів, слідство враховує, що кошти проходять шлях від злочину до злочинця, а потім, найчастіше, ідуть на покупку майна (автомобілів, коштовностей, нерухомості й т.д.). При фінансуванні тероризму необхідно відслідковувати рух коштів від їхнього джерела (доходи від злочинної діяльності, пожертвування) до терористичної організації, а потім до окремих терористів або терористичних організацій, які користуються ними, існують на них, витрачають їх на підготовку терористичних актів.

Відмінності між фінансуванням тероризму та відмиванням коштів, створюють, також, багато проблем перед фінансовими посередниками, які зобов'язані виявляти такі факти. Той факт, що джерелом фінансування тероризму можуть бути легальні кошти, незначні суми переказів та відсутність видимих ознак підозри («red flags») роблять фінансування тероризму майже невидимим.

В кінцевому рахунку, основна мета протидії фінансуванню тероризму є недопущення терористичній загрозі використати вразливості фінансової системи, тобто нівелювання ризику.

Пряма підтримка та використання фінансової системи

Як вже було зазначено, терористична та сепаратистська діяльність передбачає потребу фінансового забезпечення. Мова йде як про організацію безпосередніх актів прояву своєї діяльності, так і забезпечення життєдіяльності її організаційної форми, витрати на інформаційні компанії, залучення нових членів.

В залежності від масштабів діяльності, географічного регіону присутності, поставлених цілей та кількості задіяних учасників з одного боку та наявних ресурсів, їх виду, можливостей їх передачі або переказу і розгалуженості представників з іншого боку, різняться методи фінансової підтримки терористичної та сепаратистської діяльності.

Слід зазначити, що практика протидії фінансуванню тероризму світовою спільнотою засвідчила той факт, що терористичні організації прагнуть скористатися найпростішими, найдоступнішими та зрозумілими методами переказу коштів.

Фінансова підтримка терористичної та сепаратистської діяльності може відбуватись як шляхом безпосередньої передачі активів, коштів та зброї так і дистанційно, тобто з використанням послуг фінансової системи.

Приклади, які описують випадки прямої підтримки, щодо яких проводяться слідчі дії, наведено нижче.

Приклад 3

На початку липня 2014 року, точна дата та час не встановлені, перебуваючи на території міста Єнакієве Донецької області, громадянин X 1951 р.н., добровільно передав представнику терористичної організації «Донецька народна Республіка» на прізвисько «У» грошові кошти в сумі 200 грн. та матеріальні цінності на суму 20 000 грн., тобто вчинив дії з фінансового та матеріального забезпечення терористичної організації «Донецька народна Республіка».

Приклад 4

Громадянин X 1959 р.н., 05.05.2014 в м. Дружківці Донецької області, з метою фінансового забезпечення терористичної організації, добровільно надав члену терористичної організації ДНР грошові кошти в сумі близько 17 000,00 грн., вчинивши таким чином фінансування тероризму.

Приклад 5

Громадянин X 1960 року народження, приблизно 03.06.2014 року здійснив передачу грошових коштів у сумі 3 000 грн. особі на ім'я громадянина W. При цьому, громадянин X усвідомлював, що кошти будуть витрачені на матеріально технічне забезпечення сприяння вчиненню терористичного акту за допомогою вказаних грошових коштів. Так, громадянин X маючи умисел на забезпечення участі групи осіб у вчиненні терористичних актів проти учасників антитерористичної операції на території Луганської області умисно передав вказану суму грошових коштів громадянину W з метою організації останнім участі групи осіб у збройних конфліктах на боці «Луганської народної республіки» проти учасників антитерористичної операції на території Луганської області, вказані грошові кошти були використані останнім на доставку осіб до м. Луганськ та забезпечення їх перебування на території вказаного міста.

Приклад 6

У травні-липні 2014 року громадянин X та громадянин W у м. Москві Російської Федерації, за попередньою змовою групою осіб, проводили збір і накопичення грошових коштів, військового спорядження, оргтехніки, медикаментів, продуктів харчування та їх подальшу передачу і доставку учасникам терористичних організацій «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка» на територію Луганської та Донецької областей України.

Таким чином, громадянин X та громадянин W вчинили фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичних організацій, підготовки і вчинення терористичних актів, сприяння вчиненню терористичних актів.

Окремо слід зупинитися на діяльності кеш-кур'єрів. З одного боку кеш-кур'єри використовуються з метою забезпечення прямої фінансової підтримки та, відповідно, з метою уникнення процедур фінансового моніторингу у фінансовій системі. З іншого боку, Рекомендація 32 FATF прямо вказує на необхідність реалізації контрзаходів проти такої діяльності з боку системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

Однак, мова йде про транскордонне переміщення валюти та дорогоцінностей через організовані пункти пропуску на державному кордоні. В умовах, коли Україна внаслідок військових дій не в змозі контролювати частину кордону, контрзаходи проти переміщення на таких ділянках неможливі¹.

Як засвідчує наступний приклад, кеш-кур'єрів використовують між територіями областей України, що потерпають від дій терористичних організацій та сепаратистських рухів.

Приклад 7

У липні п.р. мешканцями м. Запоріжжя, які чергують на блок-посту (ділянка траси Запоріжжя – Донецьк в напрямку м. Донецька) при огляді транспортного засобу, що рухався у напрямку м. Донецьк, виявлено значну суму грошових коштів. Після з'ясування співробітниками правоохоронних органів обставин перевезення готівки було встановлено, що вони переправляються з Автономної Республіки Крим до м. Донецьк, через Запорізьку область для подальшої можливої фінансової підтримки членів «Донецької народної республіки» на сході України, а саме виплати заробітної плати учасникам терористичної організації «Донецької народної республіки».

Слід зауважити, що терористичні організації та сепаратистські рухи можуть самостійно забезпечувати своє існування в місцях особливо активної присутності за рахунок експлуатації місцевого населення, видобувних, переробних та виробничих фондів у регіоні присутності.

Прикладом зазначеного самозабезпечення може бути «Ісламська держава Іраку та Леванту» (ІДІЛ), щодо якої Президент США заявив про намір звернутися до Конгресу США за отриманням дозволу на використання проти неї військової сили.

ІДІЛ встановив контроль на частині територій своєї присутності, що розташовані в межах сучасних Іраку, Сирії, Йорданії та Лівану. Завдяки контролю над багатомільйонною нафтою місцевістю на півночі Сирії, ІДІЛ має змогу заробляти від **1 до 2-х мільйонів доларів США щоденно**.

Певну паралель можна провести із Україною, де у тимчасово-окупованих регіонах захоплені та експлуатуються підприємства, зокрема, по видобутку вугілля. Інші підприємства та населення змушені до виплати так названих «податків», що збираються представниками окупантів, терористичних організацій та сепаратистських рухів.

¹ маються на увазі контрзаходи, що передбачені Рекомендацією 32 FATF

Приклад 8

У період з квітня п.р. посадовими особами ТОВ «Х» здійснюється фінансування незаконної діяльності терористичної (у визначенні ст. 1 п. 16 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») організації «Донецька народна республіка» шляхом передання на адресу останньої грошових коштів, отриманих ТОВ «Х» від реалізації вугільної продукції, що була видобута фактично без дозвільних документів, третім особам без відображення таких фінансових операцій по бухгалтерському обліку та звітності.

Приклад 9

Колишній начальник структурного підрозділу ПАТ «S» в АР Крим, громадянин X 1971 р.н., і колишній заступник начальника того ж структурного підрозділу громадянин W 1959 р.н., діючи за попередньою змовою групою осіб з іншими невстановленими особами й здійснюючи контроль за діяльністю вказаного структурного підрозділу, у період квітня-травня 2014 року на території АР Крим здійснили фінансування тероризму, а саме: використовували ввірене їм майно ПАТ «S» (корпоративні права на управління якого належать державі) на фінансування діяльності незаконних збройних формувань, що приймали активну участь у терористичній діяльності на території АР Крим, а також продовжують здійснювати фінансування терористичної діяльності таких незаконних формувань на території східних регіонів України з метою дестабілізації соціально-політичної ситуації.

Приклад 10

З червня п.р. по теперішній час громадянин X, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи «Луганська народна республіка», систематично вимагає та отримує від керівників підприємств, розташованих на території м. Алчевськ Луганської області, грошові кошти у вигляді податкових зборів. Вказані готівкові кошти останній передає до м. Луганськ представникам «Луганської народної республіки» для забезпечення їх терористичної діяльності.

Приклад 11

У липні п.р. до РВ ГУМВС України у Луганській області почало розслідування повідомлення про те, що директор ринку «S», що розташований у м. X Луганської області, громадянин X здійснює вимагання грошових коштів на фінансування ЛНР.

Міжнародні дослідження

Відповідаючи на виклики сьогодення, світова спільнота приділила багато часу дослідженням, які були присвячені особливостям функціонування терористичних груп, в тому числі тих, що борються за визнання та отримання незалежного статусу окремих територій, в усьому світі та пошуку механізмів протидії цьому явищу.

Трагічні події, які мали місце у двохтисячних роках у Сполучених Штатах Америки (Теракти 9/11), Великобританії (2005) та інші, дали зрозуміти, що терористична загроза із зовнішньої перетворилась на внутрішню. Глобалізація міжнародних відносин, спрощення механізмів переміщення капіталу та міграційної політики надали можливість терористичним рухам пристосуватись до існування в умовах сьогодення та глибоко проникнути у тили світової спільноти.

Розслідування найгучніших терористичних актів, що описані, зокрема у *«Монографії по боротьбі з фінансуванням тероризму (9/11)»* (США) та *«Офіційних висновках Комісії щодо вибухів у Лондоні 7 липня 2005»* вказують на беззаперечний факт використання терористичною спільнотою міжнародної фінансової системи з метою забезпечення діяльності своїх представників в усьому світі.

Так, наприклад, особи, що були задіяні у терактах 9/11 (США) та у Лондоні 7 липня 2005, не використовували підроблені документи, мали відкриті банківські рахунки та здійснювали від свого імені міжнародні перекази коштів.

Крім того, проведення безпосередніх терористичних актів не вимагає відносно значних фінансових затрат. Вартість теракту, що був проведений організацією «Аль-Каїда» у 1998 році (вибухи посольства США у Східній Африці) оцінюється у 10 тисяч доларів США, у 2002 році (вибухи на о. Балі) – 20 тисяч доларів США, а наймасштабний теракт у США у 2001 році оцінюється у 400-500 тисяч доларів США. Здається, що найбільші потреби у фінансуванні терористичних організацій складають повсякденні витрати такої організації.

У відповідь на нові виклики та з метою протидії фінансуванню тероризму на початку двохтисячних років FATF було здійснено перегляд Рекомендацій FATF.

У 2008 році, з метою перевірки ефективності запроваджених заходів протидії та узагальнення найкращих практик виявлення, FATF було проведено типологічне дослідження «Фінансування тероризму». За результатами якого було встановлено світові тенденції фінансування тероризму, зокрема:

- терористичні організації відрізняються за розміром, рівнем централізації та ідеологічною спрямованістю;

- відповідно різняться потреби у фінансуванні терористичних організацій;

- проведення окремого терористичного акту однією або групою осіб не вимагає відносно значних фінансових затрат;

- з іншого боку великих організаційних затрат вимагає підтримка функціонування мережі представників, розкиданих по усьому світу;

- фінансування терористичної діяльності може відбуватися як за рахунок коштів, отриманих з легальних джерел, так і за рахунок нелегального бізнесу, яким паралельно можуть займатися терористичні організації;

- терористичні організації використовують велику різноманітність методів та схем переміщення фінансових ресурсів у фінансовій системі, зокрема – торгові розрахунки, кеш-кур'єри, благодійні організації, альтернативні платіжні системи інше.

Цікавим є той факт, що виявлені у вищезазначеному дослідженні основні методи та схеми переміщення терористичними групами коштів знайшли своє підтвердження у 2013 році у статті професорів Мікаель Фріман та Мойара Руехсен «Огляд методів фінансування тероризму» (журнал «Перспективи тероризму» 2013, випуск 4).

Так, серед розповсюджених схем переміщення коштів терористичними організаціями відокремлюють: кеш-кур'єрів, неформальні платіжні системи (Хавала та інші), сервіси з переказу коштів, використання банківської системи, фіктивні торгові розрахунки та торгівля предметами розкоші.

Терористичні організації змушені вдаватися до схем переказу коштів оскільки джерела походження коштів та пункти їх призначення можуть бути розташовані в різних країнах, або, навіть, на різних континентах.

Обираючи схему переказу коштів, терористичні організації беруть до уваги географічний чинник, початковий вид активу, його обсяг, необхідну швидкість переказу, вартість переказу та можливий рівень небезпеки (крадіжку, викриття правоохоронними органами інше).

За необхідності швидкого переказу невеликої суми грошей, зазвичай перевага надається неформальним платіжним системам (Хавала та інші) та сервісам з переказу коштів (Western Union, MoneyGram інші). З метою більш детального аналізу даного виду переказів у нагоді стане дослідження FATF «Роль Хавали та інших провайдерів аналогічних послуг у відмиванні грошей і фінансування тероризму» (2013).

Хавала (Хунді) у Південній Азії, Фей-чієн у Китаї, Падала у Філіппінах, або Фей-кван у Таїланді є системами переказу коштів, заснованими на основі взаємозаліку вимог і зобов'язань між її учасниками. Історично такі системи з'явилися ще до становлення банківських інститутів й до сьогодні забезпечують попит на взаєморозрахунки та перекази у торговій та соціальній сферах життя.

Існування зазначених систем переказу коштів обумовлено історичними передумовами, культурними особливостями етносу у регіонах їх функціонування, а також недостатнім рівнем проникнення послуг сучасної фінансової системи серед малозабезпечених верств населення та вартістю їх послуг. Не останню роль відіграє також відсутність процедур контролю та КУС (знай свого клієнта).

У класичному розумінні, неформальна платіжна система виглядає наступним чином. Замовники послуг звертаються до учасників системи із запитом щодо переказу коштів та надають необхідну суму готівкою. Учасник системи зв'язується із колегою в місці призначення переказу та повідомляє умови переказу. В свою чергу, замовник отримує пароль, який має використати одержувач коштів за місцем призначення переказу. Фактично переказ коштів не відбувається, в подальшому, організатори системи здійснюють взаємозалік вимог або домовляються щодо переказу різниці вимоги.

Слід зазначити, що з розвитком міжнародних економічних відносин неформальні платіжні системи отримали можливість глибше інтегруватись у світову фінансову систему. Так, з метою організації взаєморозрахунків організаторів платіжних систем, використовують банківські рахунки

легального бізнесу (торгівля, виробництво, послуги), передплачені (дебетні) картки, легальні платіжні системи, кеш-кур'єрів, приватні перекази фізичних осіб через банківські установи.

Обсяги розрахунків, що припадають на неформальні платіжні системи, визначити неможливо. У вищезазначеному дослідженні вказується, що на такі нерегульовані системи може припадати від 10 до 50% усіх грошових переказів.

Таким чином, неформальні платіжні системи несуть реальну загрозу фінансування тероризму. В свою чергу, фінансова система має вразливості, що дозволяють використовувати її для здійснення переказів у різний спосіб.

З метою виявлення фінансових операцій, що можуть мати відношення до організації неформальних платіжних систем, слід сконцентрувати увагу на виявлених критеріях ризику:

внесення на банківські рахунки фізичних осіб невеликих сум або регулярне внесення великих сум готівки, яка потім перераховується на іноземні рахунки;

регулярні перекази грошових коштів у такі міжнародні центри, як Дубаї (більшість транзакцій неформальних платіжних систем проходять через певний міжнародний пункт, наприклад, Дубаї);

рахунок використовується як тимчасовий репозиторій;

поповнення одного і того ж банківського рахунку різними фізичними особами з наступним електронним переказом коштів закордон або зняттям коштів за кордоном через банкомати;

часті міжнародні електронні перекази з банківських рахунків організацій, що не пов'язані з задекларованими видами діяльності.

Разом з тим, не зважаючи на рівень сучасної глобалізації та інформатизації, що значно спрощують організацію неформальних платіжних систем, звичайні перевезення готівки кеш-кур'єрами залишаються простим та зрозумілим способом переміщення коштів (коштовностей).

Слід зазначити, що фізичне переміщення коштів має ряд недоліків. Строк таких переказів довший, а саме переміщення наражається на ризик розбою та викриття правоохоронними органами.

Крім того, переміщення великих сум готівки обмежується розміром і вагою грошей. Так 1 мільйон доларів США стодоларовими купюрами важить близько 9 кілограм, а 20-ти доларовими купюрами – більш ніж 45 кілограм. В той же час, послуги з фізичного переміщення коштів залишаються такими, що користуються попитом.

Як вже було зазначено, вибір схеми переказу залежить від багатьох передумов. Вибір що впав на користь кеш-кур'єрів може бути обумовлений видом активу (золото, діаманти), географічним чинником (перекази торговців наркотичних засобів в Афганістані, Пакістані) та іншим.

Так, у дослідженні FATF «Фінансові потоки, пов'язані з виробництвом і оборотом афганських опіатів» (2014) зазначено, що кеш-кур'єри широко використовуються з метою забезпечення розрахунків за наркотичну сировину на території Афганістану, Пакістану, Ірану та Таджикистану. Організовані злочинні групи Туреччини сплачують готівкою та золотом за допомогою кеш-

кур'єрів поставки з Ірану. Відповідно до даних Комітету з санкцій ООН щодо Аль-Каїди і Талібану, до третини бюджету руху Талібан забезпечує торгівля опіатами. Отже послуги кеш-кур'єрів залишаються такими, що користуються попитом у терористичних рухів.

В залежності від географії використання, спостерігаються відмінності функціонування кеш-кур'єрів. Так, у дослідженні FATF «Фінансування тероризму в Західній Африці» (2013), окрім іншого, описано таке «ноу-хау» терористичних організацій як використання жінок в якості кеш-кур'єрів, оскільки більшість співробітників прикордонної служби є чоловіками, що сповідують Іслам, канони якого забороняють чоловікам торкатися жінок, якщо вони не одружені. Також неспроможність державних органів здійснювати належний контроль прикордонних територій призвели до того, що кеш-кур'єри, окрім готівки, займаються безпосереднім перевезенням зброї та вибухівки.

Слід також зазначити, що використання кеш-кур'єра з метою фінансування безпосередньо виконавця терористичного акту також матиме свої особливості. Сума такого переказу скоріш за все буде незначною, навіть для офіційного перетину кордону. Особа, що буде перевозити готівку, має бути такою, що заслуговує довіру терористичної організації. На жаль, як зазначено у статті професорів Мікаель Фріман та Мойара Руехсен «Огляд методів фінансування тероризму» (журнал «Перспективи тероризму» 2014, випуск 4), такі перевезення готівки навіть сьогодні можуть не викликати підозру.

У випадках, коли існує необхідність переказу коштів до країн Заходу, терористичним організаціям доводиться знаходити шляхи інтеграції активів у фінансову систему. Одним з таких шляхів може бути використання банківської системи, а саме – рахунків реально існуючих підприємств з метою переказу коштів, що не мають відношення до виробничої або торгової специфіки підприємства.

Яскравим прикладом використання легального бізнесу для маскування функціонування розрахункового центру може стати приклад використання компаній, що займалися експортом меду із Сполучених Штатів Америки. Так було встановлено, що до терактів 2001 року, організаторами неформальних платіжних систем, в тому числі тими, які були причетні до терористичних організацій, широко використовувались компанії, що займаються експортом продукції бджільництва із США. Зазвичай, вартість продукції була завищена, а серед контрагентів були ті, що знаходилися у країнах, що вимагають підвищеної уваги з боку фінансового контролінгу (наприклад, Ємен). Таким чином, за рахунок переказу сум більших від справжньої вартості товару, здійснювався переказ коштів, необхідних для потреб фінансових посередників платіжних систем.

Серед інших прикладів використання легального бізнесу для фінансування терористичних організацій, можна привести приклад організації імпорту використаних автомобілів із США у країни Західної Африки. За результатами розслідування компетентних органів США було встановлено, що справжньою метою переказу коштів була легалізація доходів від продажу наркотичної сировини членами терористичної групи Хезболла.

Також відомі випадки організації фіктивних розрахунків між фізичними особами, в більшості випадків такі перекази декларуються як торгові операції, в тому числі, предметами розкоші або товарами широкого вжитку.

З метою виявлення фінансових операцій, що можуть мати відношення до використання легального бізнесу для фінансування терористичних організацій, слід сконцентрувати увагу на виявлених критеріях ризику:

купівля, трансфер, і в кінцевому підсумку продаж матеріальних цінностей за готівку особливо в районах з високим рівнем активності терористичних угруповань;

переказ значних сум коштів на та з рахунків фізичних осіб або новостворених підприємств, що не демонструють ділову активність;

перекази коштів з країн з високим рівнем активності терористичних угруповань;

перекази з банківських рахунків організацій, що не пов'язані з задекларованими видами діяльності.

Як вже було зазначено, шляхи інтеграції терористичними організаціями активів у фінансову систему різняться виходячи з виду первинного активу, його обсягу, призначення та необхідної швидкості переказу з одного боку та ступеня спроможності фінансової системи протистояти загрозі бути використаною для фінансування тероризму.

Однак, в будь-якій фінансовій системі є інститути, що за суттю своєї діяльності категорично відрізняються від усіх інших. Мова йде про неприбуткові організації.

Не маючи на меті отримання прибутку, ці організації мають розгалужені мережі представництв у різних країнах, що забезпечує їм основу для транснаціональних операцій. Їх гуманітарна або соціальна спеціалізація, спонтанність переказів, можливість проведення як адресної так і комплексної допомоги та широка практика використання готівкових внесків робить їх зручним механізмом для переказу коштів терористичними організаціями.

Так, ще у 1996 році Генеральна Асамблея ООН у своїй Резолюції A/RES/51/210 звернула увагу світової спільноти на проблему фінансування тероризму шляхом використання організацій «що мають на меті діяльності благодійні, громадські або культурні цілі».

Світова спільнота, намагаючись нівелювати ризик використання неприбуткових організацій з метою фінансування тероризму, передбачила методи обачливості, які мають застосовуватись щодо їх діяльності. Так, у Рекомендаціях FATF окрема восьма рекомендація стосується діяльності неприбуткових організацій, які є «особливо чутливими» у цьому сенсі.

На жаль, за результатами 3-го раунду оцінки FATF на відповідність країн 40 Рекомендаціям FATF було встановлено, що 57% країн не виконують, або лише частково виконують восьму рекомендацію. Лише 8% країн повністю виконують вимоги восьмої рекомендації.

Більше того, недавнє дослідження, проведене Центром Глобальної контртерористичної співпраці та Виконавчим директором Контртерористичного комітету ООН «Захистити та запобігти» (2013),

визначило глобальний рівень розуміння ризику в секторі неприбуткових організацій досить нерівномірним. Тобто, на сьогодні, світова спільнота усвідомлює необхідність більш ретельного вивчення загрози для сектора неприбуткових організацій з боку терористичних організацій з метою підвищення інформованості і розуміння як самих загроз і ризиків.

Досить змістовним дослідженням із зазначеної тематики є дослідження FATF «Ризик фінансування тероризму з використанням неприбуткових організацій» (2014).

Технологічні досягнення надали неприбутковим організаціям можливість розширити границі своєї присутності, збору коштів і проможливостей. Процес глобалізації також збільшив попит на соціально-спрямовані послуги неприбуткових організацій, особливо в регіонах, що потерпають від природних чи техногенних катаклізмів, але також в регіонах, що потерпають від бідності або є нестабільними через політичне чи військове протистояння тощо. Ті ж самі регіони цікавлять терористичні організації.

Не дивлячись на різні цілі, які ставлять перед собою неприбуткові та терористичні організації, вони оперують у єдиному глобальному середовищі, часто намагаючись досягти одних і тих же груп населення.

Легітимність і масштаб діяльності неприбуткових організацій, в поєднанні з можливостями щодо оперативного вирішення певних проблем, може являти собою привабливу мету для терористів, які прагнуть реалізувати переваги в умовах глобалізації.

В той час, коли загроза використання сектору неприбуткових організацій з боку терористичних організацій є зрозумілою, вразливості сектору різняться. Вразливості сектору поділяють на організаційні та секторальні.

Організаційні вразливості дозволяють використовувати легальні неприбуткові організації окремими особами (навіть окремими посадовими особами). Секторальні вразливості передбачають можливість функціонування на ринку псевдо неприбуткових організацій.

Слід зазначити, що перспективи використання терористичними організаціями неприбуткових не обмежуються лише збором та акумуляцією коштів, серед них:

- підвищення мобільності;
- взаємозв'язок між самостійними структурами;
- доступ в райони конфліктів, або в райони з низьким рівнем державного контролю;

- децентралізація зв'язку та управління;
- розширені можливості щодо залучення громадськості.

Серед основних способів використання неприбуткових організацій з метою фінансування тероризму виокремлюють наступні.

Відволікання коштів – відволікання частини коштів неприбутковою організацією чи її посадовою особою на потреби терористичних організацій.

Маніпулювання програмою – зловживання коштами, що призначені для програм, які спрямовані на досягнення законних гуманітарних цілей.

Псевдо неприбуткові організації – під виглядом благодійної діяльності, організація або приватна особа займається збором коштів на підтримку тероризму.

Таким чином, серед шляхів інтеграції терористичними організаціями активів у фінансову систему неприбуткові організації посідають окреме місце. Завдяки своїй універсальності та глобальній присутності неприбуткові організації виявилися унікальним механізмом, чого тільки вартий той факт, що, наприклад, інституційна система неприбуткових організацій, що була створена терористичною організацією «Тигри визволення Таміл-Ілама» (Шрі-Ланка) змогла проіснувати довше аніж бойове крило цієї організації.

РОЗДІЛ 2. Способи фінансування тероризму та сепаратизму

Типові схеми, пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму

Відповідно до інформації внесеної до Єдиного реєстру досудових розслідувань можна виділити наступні шляхи здійснення фінансування терористичної та/або сепаратистської діяльності:

добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій;

перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань;

несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб; матеріальне забезпечення терористичних угруповань особами, використовуючи своє службове становище;

вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарської діяльності особами, використовуючи своє службове становище;

використання фіктивних фінансових структур для отримання готівкових коштів;

вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей з метою отримання грошових коштів;

збір коштів у соціальних мережах під виглядом благодійної допомоги групою фізичних осіб;

перерахування грошових коштів за допомогою електронних платіжних систем на адресу підставних осіб.

Звісно, вищезазначений поділ є умовним, оскільки схеми фінансування тероризму та сепаратизму можуть поєднувати різні вищезазначені елементи. Однак, з метою типологічного опису буде здійснено виокремлення елементів в розповсюджених схемах фінансування тероризму та сепаратизму.

Терористичні організації та сепаратистські рухи використовують різні джерела доходів та методи переказу коштів. В залежності від джерела доходів, виду та обсягу активу, екстреності переказу та кількості одержувачів різняться й схеми фінансування тероризму та сепаратизму. Метою будь-якої схеми фінансування тероризму та сепаратизму залишається надійне фінансове забезпечення одержувача із мінімальним привертанням уваги фінансового посередника до фінансової операції.

Зазвичай, за умови легального походження коштів, обрана схема фінансування буде характеризуватися використанням простих, повсякденних, швидких та зручних методів переказу, фінансових інструментах. Зазвичай, такі фінансові операції не будуть відрізнятися від багатьох аналогічних, що проводять фінансові посередники. При мізерних сумах переказу, зловмисникам навіть можливо уникнути процедури ідентифікації. Також, з метою уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, до схем фінансування залучаються посередники, фінансові операції проводяться через різні фінансові установи, або суми фінансової операції подрібнюються.

У випадку нелегального походження коштів, схеми фінансування тероризму та сепаратизму ускладнюються елементами, покликаними

нівелювати ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їх походження. У таких схемах зловмисники вдаються до методів розміщення злочинних доходів та їх розшарування. Це досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо. Такі схеми мають певні аналогії із схемами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з тією різницею, що реалізуються без останньої фази – інтеграції коштів у фінансову систему, проте із подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу. В цьому випадку, схеми фінансування тероризму та сепаратизму мають високий ризик бути викритими суб'єктами фінансового моніторингу.

Розглянемо основні виявлені схеми фінансування тероризму та сепаратизму. Деякі мають спільні риси, оскільки реалізуються шляхом використання послуг одних і тих саме фінансових посередників, насамперед банків.

Несанкціоноване списання

Як було зазначено фінансування тероризму може здійснюватися за рахунок легальних доходів, однак наявні факти свідчать про використання злочинцями нових інформаційних технологій, як безпосереднього інструменту злочину. Основна привабливість цього інструменту полягає у відсутності прямого контакту з «жертвою».

Ще однією перевагою цього виду злочинів є його доступність. Тобто, підготовка та скоєння таких злочинів здійснюється практично не відходячи від «робочого місця», оскільки комп'ютерна техніка постійно дешевшає, злочини можна скоювати з будь-якої точки планети, у будь-якому населеному пункті з розвинутою інфраструктурою, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця.

Основні види, способи та шляхи здійснення таких злочинів були описані у типологічному дослідженні 2013 року «Кіберзлочинність та відмивання коштів». Однак, основною метою використання несанкціонованого списання для фінансування тероризму та сепаратизму є отримання коштів, насамперед готівки, яка в подальшому використовується для фінансового та матеріального забезпечення терористичної та сепаратистської діяльності.

Приклад 12

У 2014 році з поточного банківського рахунку юридичної особи, область місцезнаходження якої межує з зоною проведення антитерористичної операції (АТО) та рахунок якої було відкрито за чотири місяці до початку здійснення несанкціонованих операцій, невстановленими особами, безпідставно, без згоди та відома власника рахунку, за попередньою змовою групою осіб, було незаконно перераховано на розрахункові рахунки двох юридичних осіб, що безпосередньо знаходяться у зоні АТО грошові кошти у розмірі 1,6 млн.грн., які в подальшому використовувалися останніми для фінансового та матеріального забезпечення терористичної діяльності сепаратистсько налаштованих осіб.

Електронні платіжні системи та фінансування тероризму і сепаратизму

Державний регулятори та правоохоронні органи визначають електронні платіжні системи як одну з основних вразливостей фінансової системи України.

На території України здійснюють діяльність 20 систем переказу коштів, створених резидентами, з яких:

15 систем переказу коштів, створені банками;

5 – небанківськими установами.

Також на території України функціонують 23 міжнародні системи переказу коштів, створених нерезидентами. Учасниками таких систем є більше 150 банків України, ПрАТ «Українська фінансова група» та національний оператор поштового зв'язку УДППЗ «Укрпошта».

У першому півріччі 2014 року з використанням внутрішньодержавних і міжнародних систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, було переказано:

	Сума переказу	
	млн. гривень	млн. доларів США (в еквіваленті)
у межах України	23 710,6	0,24
в Україну	-	2 029,5
за межі України	-	323

Наведені дані свідчать про високий попит на послуги систем переказу коштів із переказу коштів у межах України та в Україну з-за кордону.

Слід зазначити, що перекази коштів отримуються одержувачами у готівковій формі.

Приклад 13

Виявлено ознаки фінансування тероризму громадянином України, який, з використанням української міжнародної системи грошових переказів «Avers», регулярно здійснював перекази грошових коштів ряду осіб. При цьому, з метою ухилення від процедури фінансового моніторингу, суми фінансових операцій не перевищували 150 тис. грн. Грошові кошти, які знімалися вищезазначеними особами готівкою, використовувались для фінансування терористичних актів на території Донецької та Луганської областей.

Приклад 14

У липні 2014 року громадянин Х, уродженець Донецької обл., здійснив перерахування грошових коштів через платіжну систему «Золота Корона» на адресу невстановлених осіб у загальній сумі понад 1 700 дол. США. Перерахування коштів здійснювалось кількома платежами у відділенні банку Донецької обл. При цьому, громадянин Х з метою конспірації фактичної мети перерахування грошових здійснив вищевказаний платіж на ім'я підставної особи. Вказані дії громадянин Х здійснив з метою фінансування групи осіб у

вчиненні терористичних актів проти учасників антитерористичної операції на території Донецької області, у зв'язку з чим умисно перерахував вказані грошові кошти громадянину У з метою організації останнім участі групи осіб у збройних конфліктах на боці «Донецької народної республіки», а також матеріального забезпечення членів їх сімей.

Крім того, станом на жовтень 2014 року в Україні зареєстровано 69,8 млн. емітованих банками платіжних карток (з них 33,2 млн. активних), сума операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками склала:

Період	Сума операцій (млн. грн.)					
	Безготівкові платежі	%	Отримання готівки	%	Усього	%
2002	1 163	6	18 885	94	20 048	100
2003	1 356	5	26 744	95	28 100	100
2004	3 418	5	60 341	95	63 759	100
2005	3 196	3	96 542	97	99 738	100
2006	5 049	3	147 597	97	152 646	100
2007	8 118	4	217 003	96	225 121	100
2008	16 980	5	355 438	95	372 418	100
2009	18 375	5	334 791	95	353 166	100
2010	29 463	7	421 189	93	450 652	100
2011	46 346	8	529 633	92	575 979	100
2012	91 561	12	649 859	88	741 480	100
2013	159 138	17	756 889	83	916 027	100
I-III кв. 2014	179 292	24	557 523	76	736 815	100

Хоча відкриття карткового рахунку потребує виконання процедури ідентифікації, а операції по картковому рахунку можуть підлягати фінансовому моніторингу, як свідчить статистика, переважна більшість операцій з використанням платіжних карток пов'язані з готівкою.

Використання готівки унеможливорює контроль фінансового посередника над цільовим використанням коштів, що зменшує можливість виявлення тих переказів, що можуть мати відношення до фінансування тероризму та сепаратизму.

Крім того, існують передплачені (дебетні) спеціальні платіжні засоби, що фактично є аналогами платіжних карток (навіть фізично виглядають як платіжна пластикова картка) правда з досить обмеженим функціоналом щодо кількості та сум платежів. Проте такі платіжні засоби фактично є платіжним інструментом на пред'явника, тобто можуть бути вільно придбані та передані іншій людині. Також такі платіжні картки прив'язані до віртуального електронного гаманця, який, в свою чергу, можна поповнити в тому числі через міжнародні платіжні системи.

Приклад 15

У результаті моніторингу операцій клієнтів одного із банків були виявлені перерахування коштів з поточних рахунків з використанням спеціальних платіжних засобів (рахунки були відкриті в Донецькому регіоні) на рахунок контрагента – фізичної особи в іншому банку. Суми платежів були різними (від 20 до 250 грн.), і не мали регулярного характеру (джерела походження коштів на рахунках клієнтів банку, які ініціювали перекази коштів, – в основному цільові зарахування: заробітна плата, пенсія). Основні перерахування здійснювались з призначенням «приватний переказ», але були виявлені і операції перерахування коштів з призначенням «допомога», «на ліки». У результаті проведеного подальшого аналізу було з'ясовано, що особа, на рахунок якої перераховувалися кошти, є учасником «Донецької народної республіки». Інформація про збір коштів для «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» з використанням рахунку особи розміщувалась в мережі Інтернет (в основному, в соціальних мережах, таких як «Вконтакте», «Однокласники»).

Ситуація, з точки зору фінансового моніторингу, значно ускладнюється перевагами, що отримує пересічний громадянин від впровадження сучасних інформаційних технологій, а саме – доступність, мобільність, оперативність та анонімність. Мова йде про фінансових посередників, які надають послуги із переказу коштів без відкриття рахунків у платіжних системах, доступ до яких реалізовано через мережу Інтернет.

Платіжні системи, система взаємовідносин з якими побудована на публічних договорах оферти, дозволяють користувачу анонімно зареєструватись в системі, вносити кошти в систему (наприклад через мережу банківських автоматів самообслуговування, депозитних банкоматів, платіжних терміналів, терміналів самообслуговування тощо), здійснювати розрахунки із контрагентами, перекази та виведення коштів із системи.

Більше того, щодо здійснення фінансових операцій за допомогою платіжних систем у тому числі з електронними грошима, на суму, що не перевищує 10 000 гривень, або суму в іноземній валюті, що в еквіваленті не перевищує 10 000 гривень, не передбачено вимог законодавства в частині здійснення ідентифікації відправника/одержувача коштів.

Національний банк України на виконання Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 № 43, веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та, відповідно встановлює правила функціонування платіжних систем.

Також, на території України успішно функціонують платіжні системи, створені нерезидентами.

Відповідно до законодавства, платіжні організації платіжних систем, створені нерезидентами, мають подати документи для внесення Національним банком України відомостей щодо них до Реєстру платіжних систем до 01 січня 2015 року.

Таким чином, повний перелік платіжних систем, що функціонують на території України буде встановлено державним регулятором лише у 2015 році.

Слід зазначити, що на території України де-факто функціонують платіжні системи створені нерезидентами (наприклад, WebMoney), які використовуючи норми Цивільного кодексу України, шляхом використання цивільно-правових відносин, що виникають із купівлі-продажу права грошової вимоги, надають продавцям такого права грошової вимоги (фізичним та юридичним особам) послуги з управління через веб-гаманець еквівалентом грошової вимоги. Тобто створюється ситуація, коли резидент України передає реальні кошти визначеному посереднику та отримує право грошової вимоги, яким керує через веб-інтерфейс, що фактично функціонує в іншій державі.

Зазначений веб-інтерфейс функціонує відповідно до законодавства іншої країни, оператор веб-інтерфейсу не зареєстрований на території України та не здійснює погодження правил функціонування платіжної системи із регулятором (Національним банком України).

Приклад 1, наведений вище описує випадок, що свідчить про використання іноземних платіжних систем, що створені нерезидентами, з метою фінансування тероризму та сепаратизму.

Принцип організації платіжної системи, в основі якої лежить купівля-продаж права грошової вимоги, дозволяє надати потенційному користувачеві можливість управляти віртуальною валютою (як еквівалентом грошової вимоги) та обійти вимоги Національного банку України щодо обліку, випуску та обігу електронних грошей в Україні.

Так, на сьогодні, подібна платіжна система із псевдо віртуальною валютою реалізована одним з операторів мобільного зв'язку України, який надав своїм абонентам можливість використати залишок на рахунку для розрахунку через платіжну систему, що обслуговується небанківською фінансовою установою.

Такий симбіоз хоча і функціонує в межах правового поля, проте створює прецедент, коли фактично емітент електронних грошей не обліковується у державного регулятора, таким чином останній не в змозі здійснити оцінку системних ризиків та виявити слабкі місця у системі протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Фіктивне підприємництво

Для конвертування великих сум у готівку найчастіше використовуються фіктивні компанії.

Фірма реєструється, як правило, на підставних осіб (із числа малозабезпечених верств населення, пенсіонерів тощо), готових за невелику суму підписати потрібні платіжні документи.

По суті «конвертаційні центри» є інструментом для отримання готівки, яка в подальшому направляється для фінансування та матеріального забезпечення терористичних груп та сепаратистсько налаштованих осіб.

Учасники «конвертаційних центрів» переводять безготівкові кошти в готівку, а також на поточні рахунки підприємств із ознаками фіктивності, маскуючи при цьому свою протиправну діяльність легальним бізнесом.

Підприємства-клієнти «конвертаційних центрів» перераховують безготівкові кошти на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності з ознаками «фіктивності», використовуючи систему «Клієнт-Банк» при керуванні рахунками, кошти досить оперативно можуть переводитись на рахунки фізичних осіб, в т.ч. за нібито поставлену продукцію (надані послуги, виконані роботи й т.п.). Для операцій з отримання готівки широко застосовуються пластикові платіжні картки (в тому числі – корпоративні).

Організаторами «конвертаційних центрів» виступають, як правило, фахівці, які мають корумповані зв'язки з посадовими особами відповідних банківських установ.

Практика розслідувань правоохоронними органами свідчить, що керівники конвертаційних центрів заздалегідь домовляються з посадовими особами банку про спільні дії у разі загрози блокування коштів на поточних рахунках фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності. З цією метою банку надається заява та відповідне доручення з реквізитами фіктивного підприємства без дати й номера про закриття рахунку самим клієнтом, що дозволяє працівникам банку списати кошти з рахунку безпосередньо перед його блокуванням. Обумовлюються також подальші дії щодо спрямування коштів, які можуть бути переведені на будь-який заздалегідь визначений інший рахунок.

Особливістю схеми є те, що фірма, яка виступає продавцем, створюється на короткий термін. Через деякий час після завершення операції фірма та її звітність безслідно зникають. Як правило, фірми відкриваються за допомогою підроблених або крадених паспортів або ж на підставних осіб.

Приклад 16

В період з квітня по липень 2014 року посадові особи ряду комерційних структур Луганської області, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи «Луганська народна республіка», здійснили незаконне перерахування грошових коштів на рахунки підконтрольних фіктивних фінансових структур, які в подальшому були зняті готівкою та передані до м. Луганська невстановленим особам для фінансового забезпечення терористичної діяльності членів «Луганська народна республіка».

Приклад 17

Правоохоронним органом отримані дані щодо протиправної діяльності посадових осіб ТОВ «Х», м. Харків пов'язані з фінансовим забезпеченням діяльності терористичних груп (організацій).

Встановлено, що посадові особи ТОВ «Х», зловживаючи своїм службовим становищем, провели низку безтоварних операцій з ТОВ «Ф», ТОВ «А», ТОВ «О», які мають ознаки фіктивності. Встановлено, що за адресою реєстрації

підприємство не знаходиться. Також ТОВ «О» має ознаки «фіктивності», посадові особи не мають наміру здійснювати статутну діяльність, за адресою реєстрації підприємство не знаходиться. Крім того, встановлено, що ТОВ «Х» входить до складу «конвертаційного центру», підконтрольного громадянину України Ж надає послуги з мінімізації оподаткування підприємствам, конвертації грошових коштів з безготівкових у готівку з подальшим легалізуванням грошових коштів, отриманих злочинним шляхом. Отримані в результаті зазначеної протиправної діяльності кошти використовуються посадовими особами ТОВ «Х» та їх співниками для фінансування діяльності окремих осіб та груп, що мають на меті організацію, підготовку або вчинення терористичного акту.

Банківські перекази та перекази з-за кордону

Враховуючи той факт, що джерелом фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути легальні кошти, банківські перекази для зловмисників є зручним інструментом з переказу коштів.

Фінансовими посередниками та правоохоронними органами визначено, що у схемах, що можуть бути пов'язані із фінансуванням тероризму та сепаратизму, найчастіше фігурували фінансові операції *переказу з рахунку на рахунок, міжнародні перекази та внесення і зняття готівки*.

При цьому, зловмисники з метою маскування фінансування тероризму та сепаратизму вдаються до комбінацій фінансових операцій. Найбільш розповсюджені фінансові операції, що могли бути використані з метою маскування фінансування тероризму та сепаратизму – надходження на рахунок коштів в якості фінансової допомоги, благодійної допомоги з наступним зняттям готівкою, або перерахуванням на рахунок в інший банк.

Приклад 18

Юридичною особою надано фінансову допомогу на суму 20 млн. грн. фізичній особі, місце проживання та реєстрації якої – східний регіон України в зоні проведення антитерористичної операції. При цьому, зазначена фізична особа не працює, не має джерел доходу та не перебувала у ділових стосунках із згаданою юридичною особою.

Приклад 19

Правоохоронним органом, розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст.15 та ст.258 КК України, за фактом фінансування сепаратизму та тероризму громадянкою України, скоєного шляхом банківського переказу коштів у сумі 3,93 млн. грн. під виглядом безповоротної фінансової допомоги іншій фізичній особі.

Приклад 20

Ряд фізичних осіб, переслідуючи мету фінансового та матеріального забезпечення учасників терористичних груп, які діють на території південних та східних регіонів України, діючи за попередньою змовою із посадовими особами ПП «Х», використали анкетні дані громадянки У, перерахували на банківський рахунок вказаної фізичної особи грошові кошти загальною сумою понад 5 млн. грн. Частина коштів, в подальшому, повинна була бути перерахована на рахунки вищезазначеного суб'єкта господарювання, з подальшим переведенням їх у готівку для фінансування та матеріального забезпечення терористичних груп, підготовки та вчинення терористичних актів на території України.

Окремої уваги заслуговують банківські перекази з-за кордону. Виявлені випадки суб'єктами первинного фінансового моніторингу та правоохоронними органами свідчать про беззаперечний факт здійснення міжнародних переказів, спрямованих на фінансування терористичної та сепаратистської діяльності в Україні, з території Російської Федерації.

Зазначені перекази здійснюються як фізичними так і юридичними особами, приватними та, навіть, державними структурами.

Приклад 21

Правоохоронними органами розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 258 «Терористичний акт» КК України, за фактом вчинення службовими особами ВАТ «Х» (АР Крим) та ТОВ «Ю» (м. Донецьк) дій, спрямованих на легалізацію 100 млн. російських рублів, одержаних від державної структури Російської Федерації «В» під виглядом оплати послуг для фінансування сепаратистських груп на території Донецької області.

Так, державна структура Російської Федерації «В» зі свого філіалу у м. Севастополь намагалась перерахувати через один із банків 100 млн. російських рублів на рахунок фірми з ознаками фіктивності у м. Донецьк. Платіж здійснювався як передплата за будівельні роботи.

Натомість, зазначені кошти мали бути використані для забезпечення незаконної діяльності терористичних груп на території України та проведення підривної акції під час святкування Дня Перемоги. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» незаконні банківські операції були зупинені, рахунки фіктивного підприємства заблоковано.

Приклад 22

Правоохоронними органами України розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст.258 «Терористичний акт» КК України, за фактами здійснення службовими особами однієї з дочірніх банківських установ Російської Федерації протягом березня-квітня 2014 року щоденного перерахування грошових коштів на платіжні картки членів сепаратистських груп у розмірі 200-500 доларів США.

Також, зафіксовано випадки проведення резидентами Російської Федерації міжнародних переказів із зарахуванням на рахунки неприбуткових організацій, які зареєстровані та діють на території України, коштів в якості допомоги, що в наступному мали бути використані для проведення на території України пропагандистської роботи по дискредитації діючої влади, провокації збройних конфліктів між різними верствами населення України, розпалювання національної ворожнечі. Докладно розгляд зазначених прикладів наведено у наступному розділі.

Неприбуткові організації

Відповідно до наявної інформації основним (домінуючим) способом незаконного використання некомерційних організацій було перенаправлення коштів терористам неприбутковими організаціями. У секторі неприбуткових організацій є ряд взаємозалежних вразливостей, і терористичні організації намагаються скористатися цими уразливими місцями.

До особливостей неприбуткових організацій, що також можуть бути привабливими до використання в злочинних схемах, належать, зокрема: можливість накопичувати кошти через членські внески, пожертвування і так звану неприбуткову діяльність, а готівкові кошти витратити на реалізацію проектів або придбання необхідного обладнання.

Досить складно відслідковувати махінації в цій сфері, перешкоджати їм через природу таких організацій (особливо статутних функцій) та лояльну систему державного регулювання й нагляду за ними в різних країнах. Одержуючи статус благодійних і звільнившись від оподаткування, вони можуть використовуватися для територіального переміщення коштів через філії або для матеріально - технічної підтримки терористів та сепаратистів (безпосередньо або як прикриття для їхніх дій).

Банківськими установами відмічається використання благодійних, громадських організацій інших некомерційних організацій у фінансуванні тероризму та сепаратизму.

Приклад 23

Розпочато кримінальне провадження щодо протиправних дій службових осіб української громадської організації, які діючи у змові з невстановленими особами з числа громадян Російської Федерації, уклали з громадською організацією (РФ) договір про надання коштів у розмірі 8 млн. російських рублів. Вказані кошти надійшли на рахунок зазначеної української громадської організації і мали бути використані для проведення на території України пропагандистської роботи по дискредитації діючої влади, провокації збройних конфліктів між різними верствами населення України, розпалювання національної ворожнечі, інформаційної підтримки проведення в східних регіонах України всупереч положенням Конституції України т.зв. «референдумів» щодо приєднання адміністративно-територіальних одиниць України до Російської Федерації.

Приклад 24

Правоохоронним органом розпочато кримінальне провадження стосовно громадянина РФ, який організував надходження на підконтрольні розрахункові рахунки благодійної організації грошових коштів на суму 23,9 млн. грн., що у подальшому були спрямовані на фінансування протиправних дій на території незаконно анексованої території АР Крим.

З метою залучення коштів у вигляді благодійної допомоги створюються інформаційні ресурси в мережі Інтернет, на яких публікують реквізити за якими можливе внесення таких коштів.

Приклад 25

Ряд осіб розмістили в мережі Інтернет інформаційний ресурс на якому пропонують мешканцям м. Харкова внесення грошових коштів для благодійної допомоги армії самопроголошеної «Харківської народної республіки» для подальшого придбання бронешитів, зброї та амуніції революціонерам «Харківської народної республіки». Таким чином, за викладених обставин невстановлені особи вчинили дії з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи, тобто злочин, передбачений ч. 1 ст. 258-5 «Фінансування тероризму» КК України.

Для запобігання використання неприбуткових організацій в незаконних цілях передусім необхідні:

- контроль грошових переказів;
- чіткі вимоги до реєстрації благодійних й інших некомерційних організацій, особливо іноземних й / або при засновництві нерезидентів, та державний контроль за їхньою діяльністю.

РОЗДІЛ 3. Методи виявлення та механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму

Критерії виявлення фінансових операцій із фінансування тероризму та сепаратизму

Неможливість встановити єдині ознаки для виявлення підозр фінансування тероризму та сепаратизму є однією із основних труднощів у виявленні підозр щодо таких випадків. Це пов'язано з тим, що для фінансування тероризму та сепаратизму можуть використовуватися будь-які схеми та методи, в тому числі залучатися безліч осіб.

Крім того, не завжди в межах однієї фінансової установи можливо встановити її суть та подальше використання активів. У випадку зняття коштів готівкою, відсутня можливість перевірки їх цільового призначення. При цьому в жодній клієнтській операції, зазвичай, немає прямого натяку, особливостей чи деталей, які б свідчили про фінансування тероризму та сепаратизму.

Тим не менш, за результатами узагальнення інформації щодо виявлених фактів фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути встановлені такі критерії виявлення вищезгаданих фінансових операцій:

- регіон, у якому найбільш вірогідні прояви тероризму та сепаратизму;
- одержувач та/або ініціатор переказу коштів є громадською та/або благодійною організацією;

- надходження коштів у невеликих розмірах від різних осіб упродовж короткого проміжку часу на користь однієї особи з призначенням «допомога», «на лікування», «благодійна допомога», «на доброту»;

- відсутність підтвердження цільового використання вхідних/вихідних платежів, проведених неодноразово (наприклад, кошти, що надходять як «благодійна допомога», «на лікування» тощо використовуються виключно для зняття готівки, тобто відсутні безготівкові перерахування, які б дозволили визначити цільове призначення платежу);

- незвичайна для клієнта фінансова операція за сумою;

- незвичайний для клієнта контрагент;

- нехарактерне для фінансової операції клієнта призначення платежу;

- приватний переказ коштів з території Російської Федерації;

- платежі, що здійснюються особами, які не повністю знають або без бажання повідомляють деталі платежу (адресу/контактну інформацію тощо);

- операція з виплати електронного переказу, в якому відсутня повна інформація про ініціатора або отримувача;

- зарахування коштів на розрахунковий/картковий рахунок особи, або переказ на ім'я фізичної особи, що здійснюється без відкриття рахунку, якщо наявна інформація свідчить, що джерелом такого зарахування/переказу є кошти, що були перераховані за допомогою платіжних систем, оператори яких не зареєстровані на території України, у тому числі з електронними грошима;

- заплутаний характер фінансової операції;

- відсутність економічного змісту;

здійснення клієнтом фінансових операцій на значні суми без встановлення прямого протягом трьох місяців (особистого) контакту із суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Слід зазначити, що на час проведення цього дослідження, регіонами України, в яких було найбільше виявлено фактів фінансування тероризму та сепаратизму, відповідно до інформації отриманої від правоохоронних органів, були території м. Києва, Луганської та Донецької областей.

Відповідно до постанови Правління Національного банку України від 06.08.2014 № 466 «Про призупинення здійснення фінансових операцій», банки України зобов'язані призупинити здійснення усіх видів фінансових операцій у населених пунктах, які не контролюються українською владою, а небанківським установам та національному оператору поштового зв'язку, які є платіжними організаціями внутрішньодержавних/міжнародних платіжних систем та/або їх учасниками, призупинити операції з приймання/виплати переказу коштів з/на території, які не контролюються українською владою.

Враховуючи викладене, можлива концентрація фінансових потоків, що мають відношення до фінансування тероризму та сепаратизму, *на сусідніх областях із зоною проведення антитерористичної операції*.

Щодо переказу коштів з території Російської Федерації, слід зазначити, що такий критерій не має стати на перешкоді реалізації прав законослухняних громадян. Ситуація ускладнена наявністю великої кількості заробітчан, що історично здійснюють фінансові операції із перерахунку зароблених на території Російської Федерації коштів в Україну. Проте не слід і недооцінювати значимість зазначеного критерію, особливо у поєднанні із іншою наявною інформацією.

Слід також, зауважити про операції із зняття або внесення коштів готівкою. За відсутності іншої інформації, окрема фінансова операція із зняття або внесення коштів готівкою може не нести достатніх підстав вважати що вона проводиться з метою фінансування тероризму та сепаратизму, але у контексті іншої інформації така ознака має зосередити увагу суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Заходи щодо попередження та протидії

Одним із ефективних заходів протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму є надання учасникам фінансового ринку методологічної, методичної та іншої допомоги у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Такі заходи не є вичерпними та потребують постійної ініціативи з боку державних регуляторів.

Зокрема, Національним банком України були надані рекомендації банкам щодо вжиття заходів стосовно:

осіб, причетних до загострення політичної та економічної кризи в Україні та відносно яких застосовані міжнародні санкції;

здійснення аналізу фінансових операцій, направленою на виявлення випадків, які можуть свідчити про використання клієнтами банківських послуг для фінансування протиправної діяльності.

Що стосується суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, банків, ними застосовуються механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, внутрішніми документами з питань здійснення фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій Держфінмоніторингу та Національного банку України.

У деяких банках діють власні механізми відстеження фінансових операцій фізичних осіб, які прямо чи опосередковано мають відношення до фінансування сепаратизму. Наприклад, банк формує та систематизує інформацію щодо фізичних осіб, причетних до фінансування тероризму на підставі інформації правоохоронних органів, отриманої від Держфінмоніторингу, з відкритих джерел та завдяки заходам, здійсненим самостійно та визначає коло пов'язаних з ними осіб. У разі спроби проведення особою, яка має відношення до тероризму та сепаратизму (або пов'язаною з нею особою) будь-якої фінансової операції, інформація про таку операцію автоматично передається до підрозділу банку, який здійснює фінансовий моніторинг операцій, для проведення подальшого аналізу цієї операції, прийняття рішення щодо реєстрації її у реєстрі фінансових операцій та повідомлення Держфінмоніторингу.

Прикладом запровадження банком власного механізму відстеження фінансових операцій фізичних осіб, які прямо чи опосередковано мають відношення до фінансування сепаратизму може бути використання в роботі інформації, розміщеної на веб-сайті Міністерства внутрішніх справ, щодо осіб, які знаходяться в розшуку, в тому числі, за ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань».

Окремі банки користуються офіційними засобами інформації (Specially Designated Nationals and Blocked Persons List, журнал Європейського Союзу тощо).

Також для формування власних переліків деякі банки створюють власний канал зв'язку, за яким громадяни можуть повідомити інформацію щодо підозр використання рахунків банку для фінансування тероризму та сепаратизму.

Важливим аспектом, що ускладнює заходи із попередження та протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму, є розмір і характер залучених коштів. У зв'язку з цим зупинення фінансового потоку терористів та сепаратистів може виявитись складним завданням. В цьому контексті, найкращим загальним рішенням може бути повне запровадження в дію і безумовне виконання правил «знай свого клієнта». Банк, який володіє відомостями про своїх клієнтів, з меншою імовірністю стане випадковим каналом для переказу грошових коштів терористів та сепаратистів.

Превентивні заходи правил «знай свого клієнта» виходять за межі звичайного відкриття рахунків та ведення записів, вони вимагають також від банків впровадження політики вивчення клієнта та програми багаторівневої

ідентифікації клієнта, яка забезпечить загальну та під особливим контролем перевірку рахунків підвищеного ризику, а також профілактичний моніторинг рахунків підозрілої діяльності.

Необхідність жорстких стандартів стосовно клієнтів не повинні обмежуватись банківськими закладами. Аналогічні правила мають використовуватись і будь-якими небанківськими фінансовими закладами, а також професійними посередниками на ринку фінансових послуг.

В контексті правил «знай свого клієнта», окремої уваги заслуговують можливості щодо пошуку додаткової інформації з відкритих джерел, зокрема у мережі Інтернет та соціальних мережах, в яких було зафіксовано багато випадків публікацій закликів до підтримки (в тому числі фінансової) осіб, чії дії спрямовані на підготовку або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення та безпосередньо вчинення терористичного акту, повалення конституційного ладу в Україні та дестабілізацію суспільно-політичної обстановки в Східних регіонах України.

В контексті попередження та протидії фінансування тероризму та сепаратизму, важливим заходами, що потребують посиленої уваги – є посилення контролю за діяльністю платіжних систем.

Слід також зауважити, що псевдо-платіжні системи (емітенти власних віртуальних валют), діяльність яких побудована на відносинах із купівлі-продажу права грошової вимоги (детальний опис наведено у розділі «Електронні платіжні системи та фінансування тероризму та сепаратизму»), ризикують залишитись поза увагою державного регулятора, що може нести системні ризики для системи протидії доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Найбільш прогресивними та ефективними заходами щодо попередження та протидії фінансування тероризму та сепаратизму можуть стати жорсткі обмеження щодо обігу готівки, як наприклад:

встановлення жорстких лімітів на рахунки щодо зняття коштів готівкою;
збільшення лімітів на зняття коштів готівкою тільки на підставі документів, що підтверджують джерела походження коштів та цільове призначення коштів.

Проте встановлення зазначених обмежень може викликати невдоволеність широких верств населення та стати спонукальним мотивом до зростання тіньового сектору.

Проведення моніторингу інформації з мережі інтернет співробітниками банку з метою виявлення клієнтів, які використовують свої рахунки для збору коштів на благодійність та допомогу терористичним та сепаратистським угрупованням, а також введення обмежень функціонування рахунку осіб, які причетні до фінансування сепаратизму (обмеження можливості здійснення операцій перерахування коштів з рахунку, чи зняття коштів готівкою) можуть стати найбільш ефективними заходами обачливості та критеріями виявлення фінансових операцій для недопущення використання послуг банку, які ними можуть бути вжиті.

У зв'язку із встановленими фактами фінансування тероризму та сепаратизму шляхом спрямування фінансових потоків через рахунки неприбуткових організацій, важливими заходами щодо попередження таких випадків у майбутньому має стати посилення державного регулювання у зазначеній сфері. Зокрема потрібно запровадити механізми чіткого контролю за декларуванням неприбутковими організаціями програм своєї діяльності та, відповідно, звітування щодо їх виконання. З іншого боку така інформація має бути доступною банкам, як суб'єктам первинного фінансового моніторингу, що надасть їм можливість аналізу фінансових операцій неприбуткових організацій шляхом співставлення даних. Такі механізми дозволять виявляти фінансові операції у випадку їх невідповідності зареєстрованим програмам діяльності.

Міжвідомча співпраця

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх проявами і вимагає вжити жорстких заходів по контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій залишається одним із ключових напрямів довгострокової антитерористичної стратегії та може бути здійснена зусиллями лише всіх учасників національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Розширення сфери фінансового контролю, за умов активно розгорнутої боротьби з тероризмом та сепаратизмом, визначає характерні особливості у діяльності певних державних органів щодо вирішення цих завдань.

Напрацювання методик здійснення фінансового контролю, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність терористичних організацій, діяльність яких, зокрема, спрямована на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

З іншого боку, ефективності боротьби з фінансуванням тероризму та сепаратизму сприятиме активний обмін інформацією між приватним та державним сектором, зокрема, щодо:

- виявлених осіб, причетних до фінансування тероризму;
- отримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу зворотної інформації стосовно результатів аналізу фінансових операцій за повідомленнями банків, що направлялися відповідно до вимог ст.ст.15, 16 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», про факти порушення (закриття) кримінальних проваджень та ухвалення судами рішення за такими справами.

Міжнародне співробітництво

Відповідно до Концепції боротьби з тероризмом, міжнародне співробітництво України з питань боротьби з тероризмом має здійснюватися шляхом:

продовження практики приєднання відповідно до законодавства України до міжнародних договорів щодо протидії тероризму, укладених у рамках ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна;

взаємодії з ЄС у сфері боротьби з тероризмом відповідно до норм міжнародного права;

координації, вдосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів;

укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом між суб'єктами боротьби з тероризмом та відповідними органами іноземних держав;

налагодження постійного обміну досвідом із відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, стажування та навчання за кордоном вітчизняних фахівців у рамках міжнародного співробітництва.

Головним завданням сучасного етапу розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму та сепаратизму є вироблення стратегічних рішень. Спільні дії європейських держав з одного боку підвищують рівень успішності боротьби з тероризмом та сепаратизмом, насамперед у європейському регіоні, а з другого – роблять Європейський континент потенційно більш вразливим.

Міжнародне співробітництво може бути ефективним лише за умови взаємної довіри та подібності оперативної культури, що базується на однакових стандартах, законах, процедурах і – найголовніше – спільних цінностях.

Згідно з підходом ЄС, боротьба, зокрема, з тероризмом потребує, з одного боку, значного зменшення бар'єрів, у тому числі національних та відомчих, на шляху обміну необхідною інформацією, зокрема розвідувальною, а з другого, створення посилених багаторівневих систем контролю за персональними, фінансовими та іншими даними.

Проблема інтеграції України в систему міжнародної безпеки та співпраці зі світовими та європейськими інтеграційними структурами у сфері безпеки пов'язана з процесом формування рівних стандартів для різних країн у боротьбі з глобальним тероризмом, що мають містити оцінку та відстеження діяльності терористичних організацій та угруповань за умови координації дій системи безпеки України та зарубіжних країн, зокрема країн НАТО. Для України у контексті забезпечення власної безпеки важливо стати органічним елементом міжнародних антитерористичних структур.

В цьому контексті важливим є організаційні та технічні механізми «прискореного» оперативного обміну інформацією між українськими уповноваженими органами та правоохоронними органами, підрозділами збройних сил, спеціальних служб, установами фінансового моніторингу країн-партнерів НАТО.

Публічні механізми

Одним із основних інформаційних джерел виявлення фінансових операцій осіб, що підозрюються у фінансуванні тероризму та сепаратизму, є формування та доведення переліку осіб, на зразок списку, що доводиться Держфінмоніторингом щодо осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Такий механізм забезпечує можливість виявлення та зупинення фінансових операцій та значно підвищив би відсоток виявлення осіб, причетних до фінансування тероризму та сепаратизму. Зокрема, Міністерством внутрішніх справ опубліковано на офіційному веб-сайті відомства перелік осіб, оголошених в розшук за підозрою у причетності до скоєння злочину за ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» КК України.

В свою чергу, відсутність офіційного переліку сепаратистів та осіб, які в цьому підозрюються, на зразок переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, який доводиться до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом, відмічається Національним банком України, як інформація якої зазвичай недостатньо для перевірки банківськими установами фінансової операції та її учасників щодо причетності до фінансування тероризму та сепаратизму.

Висновки

Ризик фінансування тероризму та сепаратизму слід розглядати як похідну від загрози терористичної діяльності або сепаратизму та вразливості фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності.

До 2014 року Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів, хоча правоохоронні органи іноді визначали деякі злочини як терористичні акти (результати їх подальшого аналізу засвідчили, що вони були вчинені здебільше з хуліганських мотивів або з метою перерозподілу власності).

Ситуація кардинально змінилася на початку 2014 року.

Сьогодні, *високий рівень загрози* терористичної та сепаратистської діяльності (а отже і фінансування такої діяльності) в Україні є безумовним фактом.

В даному дослідженні була здійснена спроба ідентифікації методів фінансування, що використовують терористи та сепаратисти, і визначені відмінності методів, застосовуваних іншого роду злочинними групами, та джерелами фінансування, класифіковані критерії виявлення відповідних ризиків та запропоновано шляхи їх зменшення.

Було з'ясовано розходження між легальними і злочинними джерелами фінансування, і можливостями використання існуючої системи протидії «відмиванню» злочинних доходів, з метою виявлення і судового переслідування терористів та сепаратистів через їх фінансову діяльність.

Окремі групи осіб, що об'єднані спільною метою щодо насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території або державного кордону України можуть створювати фонди, водночас повністю контролюючи установи у межах свого співтовариства. Джерела створюваних фондів можуть бути найрізноманітніші членські внески, публікації, пожертвування багатих членів співтовариства та ін. Відмінність між легальним і злочинним способами одержання доходів терористичними організаціями окреслює проблему можливості застосування антилегалізаційних методів до терористичного фінансування.

На відміну від «відмивання» коштів, терорист переслідує мету не одержання прибутку в результаті використання фондостворюючого механізму, а одержання ресурсів необхідних для проведення терористичних дій. Відповідно основною проблемою для фінансових закладів є те, що вони повинні відслідковувати не тільки джерела надходження коштів, а й напрями їх використання.

Система нагляду поки що не відрегульована належним чином, і не дозволяє вирішувати ці складні завдання. Система, що базується переважно на можливості банків щодо аналізу наявної інформації, не позбавлена ризику. З іншого боку, занадто складні процедури перевірки створюють умови, що перешкоджатимуть діяльності законослухняних громадян, а отже можуть бути визнані як такі, що обмежують законні права та свободу.

Оскільки регіон конфлікту обмежено південно-східними областями, заходи обачливості щодо клієнтів та їх фінансових операцій, що базуються на

географічному чиннику є обґрунтованим механізмом протидії. Водночас, такий підхід може спровокувати обвинувачення в упередженості стосовно громадян із зазначених регіонів країни. Крім того, проблема виникає і з перспективами складання банками звітів, як самозахисного інструменту. Проводячи політику захисту від можливого використання терористами послуг їх установи, банки можуть інформувати і про незначно підозрілі операції, що, в свою чергу, створюватиме ситуацію, при якій контролюючі органи будуть перевантажені відповідними звітами.

Основними перепонами, що заважають перевірці фінансової інформації та її учасників щодо фінансування тероризму та сепаратизму, стали:

відсутність офіційного публічного/конфіденційного переліку сепаратистів та осіб, які в цьому підозрюються;

відсутність офіційного переліку країн, що підтримують фінансування тероризму;

відсутність безкоштовних електронних джерел перевірки інформації, особливо фізичних осіб та безкоштовного доступу до бази даних втрачених паспортів (заявлених до втрати паспортів) та інших;

обмеженість інформації відносно осіб, які проводять фінансові операції на суму, меншу 150 000 гривень, без відкриття рахунку, а також у разі здійснення фінансових операцій за допомогою електронних грошей.

Відповідно до міжнародних досліджень, терористичні організації використовують велику різноманітність методів та схем переміщення фінансових ресурсів у фінансовій системі, зокрема – торгові розрахунки, кеш-кур'єри, благодійні організації, альтернативні платіжні системи тощо.

Обираючи схему фінансування, терористичні організації та сепаратистські рухи беруть до уваги географічний чинник, початковий вид активу, його обсяг, необхідну швидкість переказу, вартість переказу та можливий рівень небезпеки (крадіжку, викриття правоохоронними органами інше).

В Україні, визначальним фактором до обрання схеми фінансування тероризму та сепаратизму є легальність джерела походження коштів.

За умови легального походження коштів, обрана схема фінансування буде характеризуватися використанням простих, повсякденних, швидких та зручних методах переказу, фінансових інструментах. Зазвичай, такі фінансові операції не будуть відрізнятися від багатьох аналогічних, що проводять фінансові посередники. При мізерних сумах переказу, зловмисникам навіть можливо уникнути процедури ідентифікації. Також, з метою уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, до схем фінансування залучаються посередники, фінансові операції проводяться через різні фінансові установи, або сума фінансової операції подрібнюється.

Неможливість встановити єдині ознаки для виявлення підозр фінансування тероризму та сепаратизму є однією із основних труднощів у виявленні підозр щодо таких випадків. Водночас за результатами узагальнення інформації щодо виявлених фактів фінансування тероризму та сепаратизму

можуть бути встановлені такі критерії виявлення вищезгаданих фінансових операцій:

надходження коштів у невеликих розмірах від різних осіб упродовж короткого проміжку часу на користь однієї особи з призначенням «допомога», «на лікування», «благодійна допомога», «на доброту»;

одержувач та/або ініціатор переказу коштів є громадською та/або благодійною організацією;

незвичайна для клієнта фінансова операція за сумою;

незвичайний для клієнта контрагент;

нехарактерне для фінансової операції клієнта призначення платежу;

приватний переказ коштів з території Російської Федерації;

платежі, що здійснюються особами, які не повністю знають або без бажання повідомляють деталі платежу (адресу/контактну інформацію тощо);

операція з виплати електронного переказу, в якому відсутня повна інформація про ініціатора або отримувача;

зарахування коштів на розрахунковий/картковий рахунок особи, або переказ на ім'я фізичної особи, що здійснюється без відкриття рахунку, якщо наявна інформація свідчить, що джерелом такого зарахування/переказу є кошти, що були перераховані за допомогою платіжних систем, оператори яких не зареєстровані на території України, у тому числі з електронними грошима;

заплутаний характер фінансової операції;

відсутність економічного змісту.

У випадку нелегального походження коштів, схеми фінансування тероризму та сепаратизму ускладнюються елементами, покликаними нівелювати ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їх походження. У таких схемах зловмисники вдаються до розміщення злочинних доходів та їх розшарування. Це досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо. Такі схеми мають певні аналогії із схемами легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з тією різницею, що реалізуються без останньої фази – інтеграції коштів у фінансову систему, проте із подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу.

В цьому контексті, найкращим загальним рішенням може бути повне запровадження в дію і безумовне виконання правил «знай свого клієнта». Банк, який володіє відомостями про своїх клієнтів, з меншою імовірністю стане випадковим каналом для переказу грошових коштів терористів та сепаратистів.

Превентивні заходи правил «знай свого клієнта» виходять за межі звичайного відкриття рахунків та ведення записів, вони вимагають також від банків впровадження політики вивчення клієнта та програми багаторівневої ідентифікації клієнта, яка забезпечить загальну та під особливим контролем перевірку рахунків підвищеного ризику, а також профілактичний моніторинг рахунків підозрілої діяльності.

Окремої уваги заслуговують схеми фінансування тероризму та сепаратизму, що пов'язані із:

діяльністю неприбуткових організацій

фіктивним підприємництвом (переведення безготівкових коштів у готівку);

діяльністю електронних платіжних систем.

Заходи попередження та протидії, які можуть якісно поліпшити рівень ефективності системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму мають бути зосереджені на:

методологічній та методичній допомозі у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

вжитті суб'єктами первинного фінансового моніторингу заходів, спрямованих на посилення вимог до витребування/з'ясування інформації, необхідної для виконання правил «знай свого клієнта», в тому числі з урахуванням інформації з відкритих джерел, зокрема мережі Інтернет, соціальних мереж, тощо;

посиленні контролю за діяльністю платіжних систем та небанківських фінансових установ в частині розширення вимог до правил внутрішнього фінансового моніторингу;

перегляді державних норм, що регулюють розрахунки у готівковій формі, у бік зменшення граничних сум розрахунків готівкою;

посиленні контролю за діяльністю неприбуткових організацій;

посиленні міжвідомчої співпраці між державними регуляторами, суб'єктами первинного фінансового моніторингу, Держфінмоніторингом та правоохоронними органами;

посиленні міжнародного співробітництва в сфері протидії терористичній та сепаратистській діяльності.